

Kiếp phong trần

Trương Vĩnh Ký

Anh Trương Đại Chí đi ra kinh học, rồi về đi xứ kia xứ nọ chơi cho phỉ chí, đâu cũng vài mươi năm mới về thăm quê nhà. Bữa kia mới đi tới nhà anh Lê Hào Học là bạn chơi với nhau thuở nhỏ mà thăm.

Lê Hào Học mừng rỡ hết sức, hỏi trà, nước; rồi lay trẻ trong nhà dọn cơm đập vịt gà uống rượu mừng bạn đi xa lâu năm mới về.

Ăn uống chuyện trò rồi, trời vừa tối, Trương Đại Chí mới kiếu về; mà anh Lê Hào Học cầm một hai ô lại chơi một đêm mà hỏi thăm chuyện.

Thấy gắng vó lăm không phép làm sao, Trương Đại Chí mới ở lại đó. Nhầm bữa trăng tỏ, trời thanh, gió mát, Lê Hào Học mới nói rằng:

- Anh thật có phước! Cũng nhờ âm đức cha mẹ ông bà, mà được học hành thông kim bác cổ, lại thêm châu lưu khắp miền khắp xứ, điều nghe thấy rộng lắm, từng trải việc đời...

Trương: - Thật cũng là phước đó chúc. Nhưng mà kiếp phong trần người ta, phước, ôi! Có bao nhiêu mà hoạ biết mấy?

Lê: - Thiệt tình, tôi vô phước ăn học chẳng được bao nhiêu, dốt nát lắm, xin cho tôi học theo. Chớ kiếp phong trần anh nói đó là kiếp gì? Tôi không hiểu rõ, xin anh cắt nghĩa cho tôi nghe thử?

Trương: - Phong trần nghĩa là gió bụi, chỉ là cái đời tạm đời gởi này, hay đổi đời biến cải, nay vậy mai khác, vui đó buồn đó, giàu đó nghèo đó, sướng đó cực đó,... vinh nhục bĩ thời đáp đời; ấy là cuộc bể dâu (thương tang).

Lê: - Làm sao kêu là bể dâu kia?

Trương: - Là cuộc *côn hóa vục, vục hóa côn*.

Lê: - Cái anh thật hiểm thi thôi đó! Nói cái gì vậy tôi hiểu không được: Côn làm sao lại hóa vục, vục sao lại hóa côn? Nghĩa là gì?

Trương: - Ấy mới dốt cho chó! Tại anh một năm tới tôi, những lục đục ở nhà, không có nói ra mà đi đâu, nên mới không biết. Trong sách *Lý khí* người ta có luận rằng: có một ông già kia ở chòi gần mé biển; thấy trong cõi hồng trần này, hễ 30 năm thì có một lần biển nhỏ, mà hễ 300 năm thì có một lần biển lớn thì trời đất đổi xoay còn hóa nên vực vực biển nên còn; biển cạn thành còn trồng dâu được cũng có; đất liền lở sâu thành biển cũng có. Mỗi khi có biển thì ông ấy làm một cái thẻ tre mà để trong nhà. Nên sau có một người khách tới đó thấy ông già già lắm, thì hỏi thăm tuổi bao lớn. Ông già nói rằng: tôi không biết mà mỗi khi có biển thì tôi có bỏ 1 cái thẻ làm chứng; ông đếm lấy thẻ thì biết tuổi tôi. Sách nói làm vậy mà cũng chưa đủ tin. Anh đi ra ngoài Bắc coi thử: đất mé sông đất màu mỡ đang tốt hết sức, vùng lở ầm xuống một cái thành cái vực sâu thăm thẳm dò không tới đáy. Chỗ khác đang sâu thuyền bè ghé cộ đi thường ngày, ở đâu vùng nổi còn lên, người ta trồng dâu lên đám kia qua đám nọ. Nói ở đâu xa làm chi? Trong ta này, lên lối trên Gieng đây cũng có thấy được.

Người ta lấy đó mà ví cái cuộc hay đời đời ở đời này.

Lê: - à! Vậy hay sao? Dữ không! Bây giờ có anh cắt nghĩa tôi mới hiểu đó.

Còn anh nói cái kiếp phong trần thì vinh nhục bĩ thối đáp đối nhau chẳng khi dùng là làm sao?

Trương: - Người ta có hồn có xác, nên phải kể xác là cái tợ con mắt mình ngó thấy được trước rồi, hãy nói qua việc hồn là trí là giống không hình không tượng, mắt xác thịt không có ngó thấy.

Con người thoát lọt ra khỏi lòng mẹ, liền cất tiếng khóc oa oa, biết mình sinh ra ở thế sẽ cực khổ lao đao cho đến chết. Ba bốn năm đầu, bằng không có mẹ có cha lo nuôi dưỡng cho bú mớm, lo lắng cho thì làm sao mà sống cho đặng? Có miệng, miệng không biết nói; có tay, tay chẳng hay làm; có chon, chon chẳng hay đi. Phải tập lần lần sau lâu mới cử động (day trở) được: nằm ngửa cho hết sức, mới nghiêng mới lật, mới trườn mới sục, mới xồm, mới bò, mới ngồi; sau mới đứng chững, mới bắt bèn bước đi.

Vậy mà cũng còn phải có cha mẹ giữ gìn coi sóc luôn luôn. Biết mấy khi hiểm nghèo? Ươn ê ốm đau, bệnh hoạn, cheo leo khốn khó. Không ai lo cho, thì còn gì là thân?

Lê: - Nào! Có thấy đáp đối sướng cực đâu nào?

Trương: - Có chó: chẳng những nội trong một năm, nội trong một tháng, nội trong một ngày, mà nội trong một giờ cũng có đời đời cả.

Này: cười đó, rồi khóc đó; vui đó, rồi buồn đó; giỡn đó, rồi quạu đó; nay mạnh, mai đau; chơi ít bữa, rồi lại biến lại tước, sọt sọt nóng rét... 3 bữa ê mình, 3 bữa khoẻ; tháng này cam tích, tháng kia sọp bụng; năm nay khá giỏi, sang năm bê tệt, vân vân... Hơi sức đâu mà kể những cái biến thường ngày, thường tháng, thường năm; một năm tới tôi không biết mấy lần mà kể. Vậy chẳng phải là luân phiên thay đổi nhau mãi hay sao?

Lê: - Vậy thì dở lắm; té ra khi còn thơ ấu, nhờ cha nhờ mẹ, như gà con nhờ cánh mẹ núp; theo mẹ từ bước mới xong!

Trương: - Phải đó chúc; vậy mà đã rời ra được đâu? Cũng như cây nhỏ non nhót nhờ bóng cây lớn mới sống mới tốt được. Ấy coi, đó là nói lúc mới sinh cho tới lên 3; còn từ đó sắp lên 8, 9, 10 tuổi, thì cũng nhờ cha mẹ chần giữ coi sóc từ điều, đường đi nước bước, dạy lời ăn tiếng nói, dạy cho biết thờ cha kính mẹ, thuận thảo anh em, tế nhường cậu cô chú bác cùng người lớn.

Lê: - Dữ không! Hết mười năm chưa làm được cái gì cho cha mẹ nhờ, những nhờ cha mẹ mà thôi!

Trương: - Tưởng đến đó thì đã xong rồi sao? Tưởng vậy thì làm lắm: Đến tuổi ấy cha mẹ lo cho đi học, hoặc học chữ nghĩa văn chương, hoặc học nghề nghiệp làm ăn.

Học chữ nghĩa thì cũng trót 10 năm mới thành tài, hoặc ra thi khóa với người ta.

Học nghề cũng 5, 7 năm mới ra nghề được; cũng là cơm cha áo mẹ; cha mẹ lo cho hết thầy cả.

Lê: - Cha chả! Vậy thì công ơn cha mẹ biết mấy với con!

Trương: - Tục hát rằng: *ơn cha nặng lắm cha ôi! Ngãi mẹ bằng trời chín tháng cưu mang!* Mà chưa hết đâu? Từ 18, 20, 25 sắp xuống, cha mẹ ã lo nhấm chỗ xem nơi, ãng có lo ãi bạn cho con. Ôi thôi! Chịu lòn ãu lu, mượn mai mượn mỗi ãi nói. Khó bề nào cũng rãn với con, ãi mấy lễ phải sắm ãi mấy lễ; ãi món gì vật gì cũng phải chạy. Xong rồi về còn ở với cha mẹ ãi ba năm, năm bảy năm mà tập luyện cho biết việc gia ão ãã, sau mới cho ra riêng ra tư. Vậy mà cũng không khỏi tay cha mẹ: Còn phải dạy bảo từ ãi, nhắc nhở từ chãng, ãn dò trước sau; tính toán giùm trong việc buôn việc bán kẻo làm mà lỗ ãã; ão sắm trong nhà trong cửa cái chi cái nấy, cái nào cần cái nào ãng thì mới cho sắm; Lâu ãn cái ãn cái ãp cho xứng cũng không khỏi cha khỏi mẹ. Còn khi sinh ãe, ãm bung ãm bếp, cha mẹ chực hờ sẵn ão mà nhắc bảo lo liệu cho.

Lê: - Vậy thì cả ãi cha mẹ những lo cho con mãi, lớn nhỏ cũng vậy, lớn theo lớn, nhỏ theo nhỏ.

Trương: - Chớ làm sao; bởi vậy cho nên có câu hát rằng: *Mỗi ãm mỗi thấp ãn trời, cầu cho cha mẹ sống ãi với con.* Lòng cha mẹ thương con cũng như tánh nước, thường xuôi hoài.

Thôi, nói sơ qua về việc ãn xác cho mà nghe vậy, ãể nói qua việc hõn việc trí mà nghe cho luôn trót ãe.

Lê: - Có vậy cũng hay; tôi nghe tôi lấy làm hay lắm; nói chùng nào tôi muốn nghe chùng nấy.

Trương: - ãn khi ãã tới tuổi khôn, tuy là còn ãi, ăn chưa no lo chưa ãn, mặc lòng; thật tình, tam bành lục tặc nó cũng ãát, cũng nổi lên, nên có khi vui khi buồn, khi lành khi quau; khi thương khi ghét; khi mừng khi giận thay ãi ãp ãi nhau liền.

Còn khi ãã lớn tuổi, thì lại có con buồn con rầu, lúc vui lúc mừng; khi thì ãược thoã tình ãi ã, khi thì lại tức mình, cực trí; khi ãau lòng xót ã, khi khoái lạc tâm trường, ãước ãó, hoã ãó; sùng ãó cực ãó; giàu ãó nghèo ãó. ãu có ãước mà ãng vợ hiền con thảo tôi ngay, thì lại cực lòng ãi ãm về sự khác biết ãu mà kể cho cùng. Khi vô ãước gặp vợ ãũ, mặc tôi loạn, bị

con ngốc đi nữa, thì cũng có cái bù lại cho cân cho xứng; nhưng cũng không khỏi lận đận lao đao, không khỏi lao tâm tiêu tứ. Lòng trí động tịnh chao như nước cho đến chết mới thôi. Ấy kiếp phong trần người ta là thế.

Lê: - Tôi nghe người ta thường nói *lạc cực sanh ai, bĩ cực thời lai* là làm sao anh hé?

Trương: - Nghĩa là *vui sanh buồn, hết xấu tới tốt*.... Chỉ âm dương tương kè; con người ta ở đời như trời có ngày có đêm, hết vui tới buồn; buồn rồi lại vui, hết may tới rủi; hết vinh tới nhục... Nội trong một giây một lát trí người ta sang qua đổi lại mãi. Ấy sự sống người ta ở đời là làm vậy đó.

Lê: - Ờ, ờ! Nghĩ đi nghĩ lại mà coi, thật quả như lời anh nói đó chúc; bấy lâu tôi ơ hờ lếu láo bất ý chẳng có xét tới làm chi, hay bỏ qua, nghe anh mới nhớ mới biết rõ là có như vậy.

Trương: - Vậy đó mà mỗi người riêng mỗi kiếp. Hễ là người sanh ra ở thế người nào người nấy đều có tài, vật gì vậy nấy mỗi cái đều mỗi có ích cả.

Lê: - Vậy sao có người sướng người cực, người sang người hèn, người giàu người nghèo; kẻ lành mạnh, kẻ yếu đuối, tật nguyên, trần đồng thiên hạ?

Trương: - Người ta ở đời Trời đất sanh ra đều có cho nó một cái vai tuồng nào mà làm, không ai không, mỗi người đều có một nghề riêng hết thảy. Lấy việc hát bội mà ví: từ bầu gánh chí nhấc chú nhưng, hoặc làm tướng, vua, đào, kép, sắp đến kẻ chạy hiệu, mỗi người đều có phiên thứ vai tuồng riêng cả.

Con người ta ở đời là một bọn con hát, ai có vai nầy mà làm. Ấy là mỗi người riêng mỗi kiếp là làm vậy.

Lê: - Còn anh nói người người có tài, vật vật có ích, thì là làm sao?

Trương: - Là mỗi người đều có một cái sở trường riêng, ai cũng có; còn vật mỗi vật mỗi có ích riêng cả. Mà đâu nó theo thứ nó đó. Hãy xem trong bàn cờ tướng thì hiểu mau. Trước có 5 con *chốt* đứng giăng, kế sau 2 bên 2 con *pháo*; sau nữa, ở giữa có *tướng*, 2 bên 2 con *sĩ*, 2 con *tượng*, 2 con *ngựa*, 2 con *xe*. Trong ấy đều nhờ nhau cả. Tướng một mình thì làm gì được? Phải có tả hữu vây cánh mà đỡ mà che, là *sĩ*, *tượng*, *xe*, *pháo*, *ngựa*. Lâu rồi hết là con *chốt*, đến chừng nó qua được nước người ta nó mạnh là đường nào? Khi nó đứng đầu, nó lại đỡ cho những con chạy thối về, người ta không dám ăn. Vậy hết thảy con nào đều cũng có tài nghề riêng con nấy; mà tới phiên tới thứ nó mới ngó thấy sức nó cho. Vì vậy người ở đời, vang danh phú quý, vinh hiển, cao quờn lớn chức, cùng là hèn mọn, bần tiện, vô danh, cô thế độc một, cũng chả biết lấy đâu làm chắc: *còn trong tục lu* *biết ai công hầu?* Nên có khác nhau chẳng là vì một chữ *thì*.

Lê: - Vậy thì ai ai cũng có tài, vật vật đều có ích; thì không nên khi người, cũng không nên khi vật hé?

Trương: - Phải, chẳng nên khinh ai; cũng chẳng nên khi vật nọ vật kia vì nó hèn; vì đâu người đầu vật tới thì nó phát thì nó phát. Ấy coi Trần miêng khô chuối, trước chúng bạn khinh dị hất

hùi, sau ra thi đậu làm quan vinh vang; con nai kia đi xuống suối uống nước, thấy cặp gạc cao lại xinh đẹp thì khen; ngó lại bốn cái chân mỏng mảnh, ốm yếu thì chê. Ai ngờ vắng nghe tiếng chó sủa, thất kinh đâm đầu chạy vô bụi, rùi mắc hai cái gạc vô trong dây, chó rượt kịp tới cắn, khi gần chết mới than rằng: ấy thật là dại; cái mình khen thì nó làm cho mình phải chết, còn cái mình chê thì là cái dại có ích cho mình!

Lê: - Nói như anh làm vậy, tôi nghe kịp, mà còn một cái tôi hiểu chưa ra là ở đời sao kẻ sướng người cực, có kẻ lành mạnh, có người tật nguyền khốn nạn; kẻ sao cả đời thông thả giàu sang, người sao cả đời lao đao lận đận, nghèo nàn?

Té ra Trời phân không có đều? Nên tục hát rằng: *Trách trời trời chẳng hay phân: kẻ ăn không hết, người mần không ra!*

Trương: - Coi thì vậy thôi, mà xét ra cho kỹ, thì sướng cực cũng bằng nhau cả; có như vậy người ta sống mới được; bằng không thì kẻ cực khổ khốn nạn hại mình mà chết đi hết còn gì?

Lê: - Nói vậy chớ ai cũng *tham sanh huý tử* (ham sống sợ chết); cái ấy là *nhon chi thường tình*. Chớ anh không có nhớ trong sách Luận ngữ, có câu rằng: *Phú dữ quý thị nhon chi sở dục, bất dĩ kì đạo đạo đắc chi, bất khứ dã; bần dữ tiện thị nhon chi sở ố, bất dĩ kì đạo đắc chi, bất khứ dã* là làm sao? Là giàu với sang ai lại không muốn, nhưng mà gặp cái thì không nên giàu không nên sang; hay là làm điều bất nhân bất nghĩa mà giàu sang thì người ta cũng chẳng thèm; nghèo khó cùng là hèn hạ, ai mà không ghét? Nhưng vậy nghèo mà phải nhon phải nghĩa, hèn hạ mà phải thối phải thì, thì cũng chẳng nên bỏ làm chi.

Trương: - Phải, cái cũng có, nào ai nói không; nhưng dầu vậy cũng có kẻ cùng trí hoặc thất cổ, hoặc cắt họng, hoặc cắn lưỡi, hoặc uống thuốc mà chết đi cũng có hiểm lắm, thiếu gì?

Mà xét cho đến lẽ mà coi, thì ai cũng như vậy sướng cực bằng nhau; nghĩa là sự cực trí cũng một ngăn với nhau, nên nói là bằng nhau.

Thí dụ như một người nghèo túng một quan tiền, chạy không ra, mượn không được, vay mượn không ai cho thì trong lòng người ấy cực cũng bằng người có ăn mà túng 1 chục, hay là giàu hơn túng 1 trăm, hoặc một ngàn, mà kiếm không ra, vay mượn không được, thì cái cực trong lòng những người ấy cũng một ngăn với cái cực cái người túng có 1 quan vậy. Giả như nhà kia giàu sang lẽ có khách tử tế tới nhà, mà thiếu trà ngon, thiếu rượu tốt, thiếu thịt tươi mà đãi khách, thì trong lòng người ấy lấy làm cực lòng, bực mình cũng một ngăn với cái nghèo kia rùi có bà con ruột ở xa tới nhà mà không có đồ thường dùng, như trà Huế, như nước mắm, như cá tươi mà đãi bà con một bữa phải cực lòng, phải bực mình vậy chẳng hơn chẳng kém chẳng khác chi chút nào. Nên tục rằng: *lớn thuyền lớn sóng*.

Lê: - Nói vậy có lý nghe được; mà sao mắt từng thấy có người sao cả đời sướng mãi, không lo sự chi, thông thả, mà có người thấy lao đao chạy ngược chạy xuôi, lo sắp lo giữa mà cực hầy còn cực hoài; cái tôi xét chưa tới lẽ, tôi chưa hiểu được cho rõ vì làm sao mà có như vậy.

Trương: - Thấy thì vậy, vì trí mình tưởng như vậy đó mà thôi, chớ thiệt sự có ở đâu? Chẳng qua là vì lạ con mắt; phải chi mà mình ở liền ngày liền đêm với người mình lấy làm lạ được lấy một

ít lâu coi thử thì sẽ chung hững, vì thấy người ấy cũng có gánh cũng có cục tội riêng mình như mọi người hết thấy chẳng sai. ấy coi nhà ta có kiềng có hoa, có chậu tùng, có bồn hoa, mà nhà kia ở cách ta, năm ba tháng ta mới tới một lần, cũng có hoa có kiềng, ta ghé vào thấy tùng thấy chóa con mắt nghĩa là lạ con mắt, coi tùng của người ta xanh hơn của mình, hoa của người ta tốt hơn hoa của mình ở nhà. Mà như nhắc của hai bên ra mà độ nhau thì của mình thấy xoảng qua đó thua xa lắm, của mình ăn mười phần có năm ba, mà bởi lạ con mắt mới ngó qua thì tưởng của người ta tốt hơn của mình; vì của mình coi đã nhầm con mắt, mà của người ta mình mới thấy một lần, lạ con mắt; hóa ra trong trí nó bắt tưởng cái mới cái lạ là tốt hơn. ấy cái ta làm là chùng nào!

Lại ý làm sao mà cái gì của mình thường dùng thì không sá chi mấy, đến khi rủi mất đi thì liên tiếc làm sao là tiếc; giục chùng có ai được lại, thì dầu tốn ít nhiều cũng chẳng màng mà chuộc lại cho được mới nghe? Là vì khi của nó còn ở tay mình, mình thường thấy thường dùng nó đã nhàm lờn đi, nên lấy làm thường, mất đi rồi nghĩ lại cái cần cái ích của nó mà sinh ra tiếc nó. Mình có một cái nhẫn nhận ngọc, mà người kia cũng có một chiếc, mua một chỗ với nhau; mình coi cái của người kia đeo thì thấy tốt hơn, lạnh hơn, nháng hơn, coi như tốt nước hơn của mình đeo trong tay mình; người kia coi cái của mình đeo thì cũng lấy cái của nó ngó thấy mình đeo làm hơn của nó. Nhon vì tánh con người ta làm vậy, nên tục nói rằng: *Người ta hay chuộng lạ tham xinh... Mới chuộng cũ vong... Có mới nói cũ...*

Lê: - Còn làm sao có người dong dầy, có người cùi đày? Có kẻ thành thoi an nhàn? Có kẻ việc vãn không rời tay? Mà rằng cục sượng cũng bằng nhau làm sao.

Trương: - ấy là tại phận riêng mỗi người; người nào kiếp phận nấy, không chạy chối được. Phải khác nhau mới được. Trời đất đã sinh ra làm vậy mà thật là hay: ấy người ta muôn muôn vãn vãn như kiến cỏ ở trên mặt trái đất này, mà có phải khác mặt nhau hết thấy không? 5 ngón tay trong bàn so dài vẫn lớn nhỏ đều khác nhau cả. Lâu đến cái nét, cái chết là cái chung thiên hạ cũng khác nhau hết; *Sống mỗi người một nét, chết mỗi người một tật.*

Nói chi cho dài? Bấy nhiêu này cũng đủ mà cắt nghĩa cho anh hiểu thôi: nguyên là vì kẻ phải lao tâm (nhọc lòng), người phải lao lực (nhọc xác), mặc cái này thì trừ cái kia. Những kẻ coi bộ dong dầy thông thả, thì lao tâm tiêu tứ biết là bao nhiêu? Còn những kẻ dãi nắng dầm mưa, trèo non lặn suối, giày sành đạp tuyết, thức khuya dậy sớm nhọc xác, mỗi mệt chơn tay, đổ mồ hôi xót con mắt; tuy vậy mặc lòng yên lòng yên trí, không lo tha câu biệt sự bá ban trong bụng, như kẻ lao tâm, tuy coi bộ thông dong mặc lòng, mà trong bụng trăm lo ngàn tưởng; hao tổn tinh thần, ăn không ngon, nằm không ngủ, thao thức bối rối bồi hồi áy náy tâm thần; thì chẳng phải là trừ nhau sao? Một người cục một thể. Vậy thì cũng bằng nhau.

Lê: - ờ! Vậy mới nghe được chớ. Té ra kẻ đau hạch ngoài da nhức la, kẻ đau trong bụng cũng rên hì hì, hai người cũng là đều nhau cả.

Trương: - Hay a! Vậy thì đã hiểu đó.

Lê: - Nghe anh nói đó, thì việc trong thiên hạ muôn vãn kẻ không xiết, mà mình biết ở làm sao, làm làm sao cho xứng ngôi xứng phận mình được?

Trương: - Hề gì mà lo? Cứ *tố kì vị nhi hành* thì xong thôi.

Lê: - áy! Lại thêm một cái không hiểu nữa đó áy.

Trương: - Trong sách Trung dung rằng: *quân tử tố kì vị nhi hành... Tố phú quý, hành hồ phú quý; tố bản tiện hành hồ bản tiện; tố di địch hành hồ di địch, tố hoạn nạn hành hồ hoạn nạn...* nghĩa là, người quân tử gặp ngôi nào thì cứ ngôi ấy là làm...: Nhằm cuộc phú quý, thì làm theo phú quý; nhằm cuộc khó hèn thì làm theo khó hèn; nhằm cuộc mọi rợ làm theo ngôi mọi rợ, nhằm phải hoạn nạn, thì làm theo phận hoạn nạn; nghĩa là, người cho ta phải phận nào thì ta phải làm theo phận nấy; sướng cũng phải; cực cũng phải, lành cũng phải, dữ cũng phải; sang cũng phải, mà hèn cũng phải. Có lời rằng: *nên hư có số ở Trời, bòn chôn sao đặng, đòi đòi sao nên? ... Dầu mà chước quý mưu thần, phong trần cũng lu phong trần như ai.*

Lê: - Coi bộ anh mệt, đà muốn buồn ngủ rồi đó. Trè, đồ ba chén nước trà ngon cho anh uống, rồi đi nghỉ một chốc, kéo đã khuya quá đi rồi; gà gáy đã hai ba đội, đã quá nửa canh tư đi rồi.

Trương: - Dữ ác không! Vậy tôi tưởng đầu cũng mới đầu canh ba đó thôi áy!

Thôi, ta đi ngủ đi; chuyện vẫn hay vừa cũng gì, thiếu gì khi?

Lê: - ủa kìa! Thức khuya làm vậy, mà anh dậy sớm dữ bay! Chớ anh dậy bao giờ ngôi đó?

Trương: - Dậy hồi nãy đến giờ.

Lê: - Cơ khổ thôi nhưng! Bậy trè nó bạc ác dữ bay! Không đũa nào mức nước thau rửa mặt? Nấu nước pha uống, coi trâu coi cau? Bất nhân không chưa đã áy?

Trương: - Có cũng hay, không cũng chớ. Chúng tôi vậy nó đã quen đi rồi. La trè làm chi tội nghiệp.

Thôi, ở chơi với anh một ngày một đêm cũng đã thoả cái tình. Xin anh cho tôi kiếu tôi về thăm nhà, sắp đặt việc nhà, rồi có rảnh tôi cũng sẽ tới thăm anh nữa. Thưa anh chị tôi đi về.

Lê: - Sao vậy anh đừng có quên, khi nào thông thả, anh tới thăm vợ chồng mấy tôi với.

Trương: - Thôi vô, vô kéo nặng.

Trong nhà trầm trở với nhau:

Đó! Có thấy không, người văn vật chữ nghĩa văn chương người ta thông lẫm; nói đâu hẳn hoi, chắc chắn; nói xuôi rọt như chảy! Hèn gì thiên hạ hay trượng con nhà học trò, phải lẫm chớ! Có thấy có nghe người giỏi mới biết mình dở, mới hay mình dốt.

Bản in C. Guillard et Martinon, Saigon, 1882*

